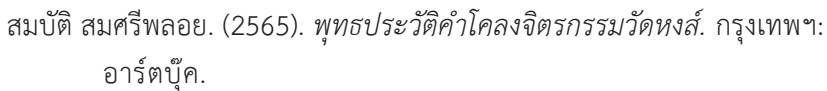

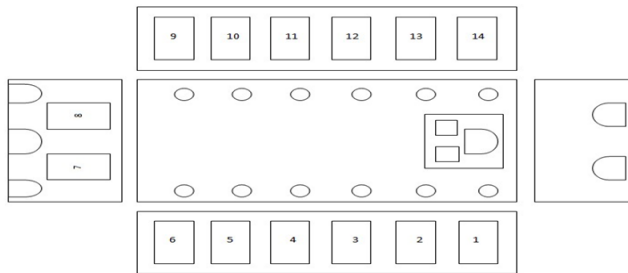
สมบัติ สมศรีพลอย¹
Sombat Somsriploy

หนังสือเรื่อง พุทธประวัติคำโคลงจิตรกรรมวัดหงส์ เป็นการร้อยกรองโคลงสี่สุภาพอธิบายภาพพุทธประวัติจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร จำนวน 14 ช่องภาพ ตรงช่องว่างระหว่างหน้าต่างและประตู มีการลำดับภาพและเนื้อความตามตำแหน่งที่ตั้ง ดังนี้ ช่องหน้าต่างที่ 1 ประสูติ, ช่องหน้าต่างที่ 2 พุทธทำนาย, ช่องหน้าต่างที่ 3 ทอดพระเนตรนิมิต 4, ช่องหน้าต่างที่ 4 เสด็จมหาภิเนษกรรม, ช่องหน้าต่างที่ 5

1 นาวาอากาศโท ดร. ประจักษ์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: som535150@gmail.com

บำเพ็ญทุกรกิริยา, ช่องหน้าต่างที่ 6 นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส, ช่องประตูที่ 7 การผจญมาร, ช่องประตูที่ 8 เสวยวิมุตติสุข, ช่องหน้าต่างที่ 9 แสดงปฐมเทศนา, ช่องหน้าต่างที่ 10 โปรดชฎิลสามพี่น้อง, ช่องหน้าต่างที่ 11 เสด็จนิวัตพระนครกบิลพัสดุ์, ช่องหน้าต่างที่ 12 แสดงยมกปาฏิหาริย์, ช่องหน้าต่างที่ 13 โปรดพุทธมารดา และช่องหน้าต่างที่ 14 เสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังแผนผัง ต่อไปนี้

แผนผังการแสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร

ฉันทลักษณ์ในการประพันธ์ บทอาศรัยทว ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่งด้วย สัททวิภินิหาร จำนวน 10 บท, บทประณามพจน์ ชมความงามพระอุโบสถ และบอกชื่อเหตุการณ์ในภาพจิตรกรรม แต่งเป็นร้อยกรอง จำนวน 1 บท, โคลงอธิบายภาพพุทธประวัติ แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ จำนวน 57 บท และอวสานพจน์ แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวน 4 บท สำหรับภาพถ่ายจิตรกรรม ของหนังสือเป็นผลงานของ นายกฤษฎา มโนโชควินสกุล นักศึกษาสาขาวิชา ภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พิมพ์สี่สี กระดาษอาร์ตมัน ด้วยระบบดิจิตอล ทำให้ภาพปก และภาพในหนังสือคมชัดสวยงามน่าชม

วัตถุประสงค์ของการพิมพ์หนังสือนี้เพื่อแสดงฝีมือการประพันธ์ และจรรโลงพุทธศาสนา สรุปลุ่ใจความได้ตาม “นิมพจนกถา” ของพระเดชพระคุณ พระธรรมวชิรเมธี เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหารดังข้อความ

“ผู้ประพันธ์เปี่ยมด้วยกุศลฉันทะ ใช้ความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญ วิริยะอุตสาหะในการบรรจงใช้ลีลาภาษาอย่างวิจิตร ถ่ายทอดเป็นคำโคลง ที่ไพเราะงดงาม เป็นการบูรณาการพุทธศิลป์ พุทธประวัติ พุทธธรรม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างลงตัว กล่าวได้ว่า บทประพันธ์นี้ได้ถ่ายทอด เรื่องราวพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติกาล จนถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพาน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างครบถ้วนกระบวนความ เนื้อหาที่ปรากฏในบทประพันธ์นี้นอกจากจะมีเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมายแล้ว ยังมีลักษณะคำสอนที่เป็นศิลปะการดำรงชีวิตตั้งแต่เรื่องพื้นฐาน ไปจนถึงเรื่องสูงสุดคือพระนิพพาน บทประพันธ์นี้จึงเป็นผลงานวิชาการ ที่ถ่ายทอดเชิงกวี ที่น่าศึกษาอีกผลงานหนึ่ง จึงขออนุโมทนา ชื่นชม นาวาอากาศโท ดร.สมบัติ สมศรีพลอย ที่มีวิริยะอุตสาหะ แต่งคำประพันธ์ เรื่อง “พุทธประวัติคำโคลงจิตรกรรมวัดหงส์” เพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือ เผยแพร่อันเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบต่อไป”

นอกจากนั้น เหตุผลสำคัญของการประพันธ์เพื่ออธิบายเรื่องราว พุทธประวัติของภาพจิตรกรรมให้ผู้อ่านวิจิฉกฉนเนื้อหาเหตุการณ์และยังผล ให้เกิดปัญญาดังค่านิยม ของ จิตรกร บุษบา นักวิชาการอิสระด้านวัฒนธรรม ดังข้อความ

“...นำวรรณศิลป์เข้าช่วยส่องจิตรกรรมอันเป็นศาสนศิลป์ให้เรื่องรองขึ้น ในความรับรู้ของผู้คน จิตรกรรมเปล่งประกายความงามออกมาประโลมใจคนแล้ว คำประพันธ์บรรยายภาพเป็นครูอีกคนที่เข้าช่วยอธิบายเรื่องราว และเหตุการณ์ ที่ปรากฏในภาพ อันจะทำให้ประชาชนและศาสนิกชนทั่วไป เข้าถึงความหมาย ของภาพพุทธประวัติ ภายในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร

อันเป็นพระอารามที่สำคัญของแผ่นดินได้เป็นอย่างดี ทั้งยังได้สัมผัสความงามของวรรณศิลป์ เป็นการบำเรอศิลป์ แก่ผู้คนอีกทางหนึ่งด้วย นี่คือการนำ “ภาษา” มาอำนวยการปัญญาและศิลปะได้อย่างวิเศษ ศาสนาพุทธของเรานั้น ให้ความสำคัญต่อกระบวนการ “ศึกษา” โดยมีสติ สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องมือจิตรกรรมพุทธประวัติ ศิลปินประจวบวาทไว้อย่างดีแล้ว ประโลมใจให้คนสงบ มีสติ มีสมาธิ คำบรรยาย ที่งดงาม จึงช่วยเพิ่มพูนกระบวนการทางปัญญา ให้ “ศึกษา” หรือการศึกษาภาพพุทธประวัติอย่างครบถ้วนถ่องแท้ บังเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์”

เนื้อหาหนังสือเป็นภาพจิตรกรรมพุทธประวัติจำนวน 14 ภาพ และมีโคลงสี่สุภาพจำนวน 4 บท เขียนอธิบายไว้ใต้ภาพ ขอยกตัวอย่างภาพจิตรกรรมและคำโคลงอธิบายภาพ ตอน ผจญมาร มาให้เห็นพอสังเขป

ก่อนอื่นต้องขออธิบายถึงโครงสร้างภาพจิตรกรรม ตอน ผจญมาร ซึ่งอยู่บริเวณผนังด้านหน้าของพระประธานตรงประตูทางเข้าพระอุโบสถ เป็นภาพเหตุการณ์เดียวเท่านั้น แต่มีอนุภาคเหตุการณ์ประกอบหลายอนุภาค ที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน โครงสร้างภาพ มีส่วนประกอบของภาพ ดังนี้ ส่วนประธาน เป็นส่วนที่อยู่ตรงกลางแนวตั้ง ด้านบนเป็นภาพ พระสิทธัตถโพธิสัตว์ประทับนั่งขัดสมาธิอยู่บนรัตนบัลลังก์ ด้านล่างเป็นภาพพระแม่ธรณีกำลังบีบมวยผมอยู่ใต้รัตนบัลลังก์ โครงสร้างภาพส่วนรอง เป็นภาพขนานอยู่ทางด้านซ้ายและขวาของภาพส่วนประธาน กล่าวคือ ภาพด้านขวา พระย้าวสดีมาราธิราชขี่ช้างคิริเมฆล์ นิमितให้มีพันกรพร้อมอาวุธกับกองทัพเสนามารพร้อมศาสตราวุธครบมือหมายจะทำลายพระสิทธัตถโพธิสัตว์ ส่วนภาพด้านซ้าย พระแม่ธรณีบีบน้ำออกจากมวยผมเพื่อเป็นสักขีพยานการบำเพ็ญทานของพระโพธิสัตว์ น้ำนั้นได้ท่วมกองทัพเสนามารทำให้เกิดความระส่ำระสายจมหายตายไปจำนวนมาก ส่วนพระย้าวสดีมาราธิราชขี่ช้างคิริเมฆล์นั้น บัดนี้อาวุธที่อยู่ในมือกลายเป็นดอกบัว ดังรูปภาพและโคลงอธิบายภาพ ต่อไปนี้

ช่องภาพที่ 7 ผจญมาร

๑ โพธิสัตว์นัสขนิ้งน้อม

ขัดสมาธิรัตนบัลลังก์

เทวาเทเวศประด้าง

เสถียรสถิตเอกาตม์ชี้

๑ ประนิมิตวสวัตติมาเรศเรื่อง

เกณฑ์พยุหพาห์พหล

ทรงศิริเมชลหมายผจญ

สรรพศาสตราวุธพร้อม

๑ เอกองค์ปลงครันคร้าม

ทรงเอี้ยงอ้ายพยานสถิต

บำเพ็ญกรณียทานกิจ

เชิญธรณิศเผยพจน์พร้อย

โนชฌ์มั่ง

ห่อนลี้

ปลาตแล่น หลบเฮย

ท่ามท่างทะเลมาร

ฤทธิรณ

แห่ห้อม

จอมจักร

โห่ห้าวเหี้ยมหิงส์

ครรชิต

ถ่องถ้อย

กาลอดีต

เจิดแจ่มสักขี

๑ พระแม่ธรณีน้อย

นบผคม

ลำทับทานนโรตม

ก่อเกื้อ

บิคน้ำจากมวณม

พรพรั่ง ประจักษ์เฮย

ทวมทัพเวรี้ร้างเรือ

จอมไจ้มลายสุญ

ภาพหนึ่งภาพมีเรื่องราวและรายละเอียดที่ให้กล่าวถึงได้มากมาย ตามองค์ประกอบของทัศนศิลป์ในการเล่าเรื่อง แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสี่สุภาพที่มีการบังคับสัมผัสคำสุภาพและบังคับรูปวรรณยุกต์เอก โท อันเป็นลักษณะเฉพาะของฉันทลักษณ์ประเภทนี้ ผู้แต่งจึงต้องค้นคว้าหาความรู้พุทธประวัติแล้วมาพิจารณาเรื่องราวในภาพ แล้วจึงสรรคำสร้างโคลงให้ตรงตามเนื้อหาและฉันทลักษณ์ จากภาพตัวอย่าง ตอน ผจญมาร มีตัวละครสำคัญหลายตัว มีโครงเรื่องที่ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์ และมีจุดจบของเรื่อง ผู้แต่งจึงต้องวางโครงเรื่องแต่ละบทให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ ได้แก่ การเปิดเรื่องบทที่ 1 พระโพธิสัตว์ประทับบนรัตนบัลลังก์ บทที่ 2 พญามารยกพลเข้ามารังควาน บทที่ 3 พระโพธิสัตว์อ้างพยานการทำทาน และบทที่ 4 แม่พระธรณีบิคน้ำมวณมทวมกองทัพมารพ่ายแพ้ นอกจากนั้น ผู้แต่งต้องสรรคำให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงคำสัมผัสอักษรเพื่อความไพเราะทางเสียง เช่น สัมผัสอักษร /น/ เช่น โพธิสัตว์นิสนิ่งน้อย โนชญ์มนัง และการเล่นคำพ้องเสียงที่ต่างความหมายกัน เช่นคำว่า (โพธิ) สัตว์ กับ (นิ)สัช (แปลว่า นัง) เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้ แสดงให้เห็นว่าศิลปะสองทางให้แก่นัก กล่าวคือ ทัศนศิลป์ สองทางให้สร้างสรรค์วรรณศิลป์ เป็นคำโคลงอธิบายภาพจิตรกรรม เพื่อให้ผู้ชมภาพเข้าใจเหตุการณ์เรื่องราวพุทธประวัติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และผู้ที่สนใจด้านคำแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ ตลอดจนนักคุเทศก์ที่อาจนำคำประพันธ์ไปประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดหงส์รัตนาราม อันเป็นการจรรโลงวัฒนธรรมวรรณศิลป์ พุทธประวัติ พุทธธรรม เผยแผ่ให้คงอยู่ในสังคมไทยสืบไป